

УДК 35.071.5: 332.146.2 (477.46)

JEL Classification: R2, R22

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201905068>

М.М. МОГИЛОВА, доктор економічних наук, доцент

Об'єднання територіальних громад в Україні: перспективи і ризику для розвитку сільських територій

Мета статті - обґрунтувати перспективи і ризику для розвитку сільських територій в Україні на основі оцінки проміжних результатів адміністративно-територіальної реформи, зокрема результатів процесів формування об'єднаних територіальних громад у сільській місцевості.

Методика дослідження. Аргументація висновків ґрунтувалася на системному підході, який передбачав узагальнення теоретичних положень концепції розвитку сільських територій і основних засад децентралізації та самоуправління, а також оцінку проміжних результатів формування об'єднаних територіальних громад в Україні для виявлення перспектив і ризиків розвитку сільських територій. Відповідно викладення теоретичних положень засновувалося на узагальненні концептуальних засад сталого розвитку, просторової організації суспільства, суспільного добробуту, керування спільною і колективною взаємодією. З метою оцінки перспектив і ризиків розвитку сільських територій використані як загальнонаукові (діалектичний, аналізу і синтезу), так і спеціальні економічні та статистичні методи дослідження: аналіз структури - для визначення потенційних власних фінансових джерел ОТГ і в цьому контексті обґрунтування стратегічних пріоритетів розвитку сільських територій; середніх величин, групування і порівняльного аналізу - для виявлення перспективних і ризикових груп ОТГ щодо їх інституційної спроможності до розвитку всіх без винятку сіл в їх складі.

Результати дослідження. Обґрунтовано принципово важливі стратегічні пріоритети розвитку сільських територій в Україні, а саме забезпечення зайнятості і зростання доходів сільського населення за рахунок заробітної плати й підприємницької діяльності. Ідентифіковано процеси формування об'єднаних територіальних громад у сільській місцевості як чинника розвитку сільських територій. Здійснено оцінку проміжних результатів адміністративно-територіальної реформи в Україні через призму інституційної спроможності сформованих об'єднаних територіальних громад до соціально-економічного розвитку всіх сіл, яка дозволила обґрунтувати висновки щодо мінімізації ризиків розвитку сільських територій.

Елементи наукової новизни. Здійснено ідентифікацію процесів об'єднання територіальних громад на предмет формування інституційного середовища, що визначає напрями й охоплення розвитку сільських територій; розроблені підходи до аналізу проміжних результатів об'єднання територіальних громад у сільській місцевості, які дозволяють виявити перспективи і ризику цих процесів для розвитку сільських територій.

Практична значущість. Виявлені ризику розвитку сільських територій, як наслідок фактичних параметрів процесів об'єднання територіальних громад в Україні, можуть бути використані при обґрунтуванні пропозицій щодо внесення коректив до загальнодержавних планів із формування ОТГ з метою мінімізації ризиків для розвитку сільських територій, максимізації самоврядності кожного села, забезпечення інституційної спроможності громад щодо соціально-економічного розвитку сільських територій всіх без винятку населених пунктів. Табл.: 2. Рис.: 2. Бібліогр.: 17.

Ключові слова: сільські території; сталий розвиток; розвиток сільських територій; децентралізація; адміністративно-територіальна реформа; об'єднана територіальна громада; зайнятість.

Могилова Марина Михайлівна - доктор економічних наук, доцент, завідувач відділу соціально-економічного розвитку сільських територій, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: mmogylova@googlemail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-2411-8014>

Постановка проблеми. Від початку 1990-х років в Україні тривають певні трансформаційні перетворення внаслідок процесів реформування у різних сферах соціально-економічної системи. Формування і розви-

ток цивілізованої ринкової системи господарювання, здатної органічно поєднати економічний та соціальний інтереси, покладалося в ідеологію проведення всіх реформ в Україні від малої приватизації до сучасного етапу реформи децентралізації. В аграрній сфері ключова роль у цьому процесі належала земельній реформі, реструктуризації

© М.М. Могилова, 2019

підприємств АПК, формуванню інституту фермерства. Однак слід констатувати, що крім позитивних результатів реформи мали негативні наслідки. Зокрема, йдеться про розшарування суспільства за рівнем доходів, знелюднення і соціально-економічний занепад сільських територій, низький рівень розвитку підприємництва та малого бізнесу на селі.

Одна із причин такої ситуації полягає у невчасному реагуванні на негативні прояви, що мали місце в процесах реформування. У зв'язку з цим вкрай необхідно в ході реформ здійснювати глибокий аналіз та оцінку їх проміжних результатів. На сучасному етапі це актуально для реформи децентралізації в частині об'єднання громад у сільській місцевості.

Виваженість, обґрунтованість та ефективність адміністративно-територіальної реформи залежать від глибини і масштабності інформаційної бази щодо соціально-економічних явищ та трансформаційних змін, що відбуваються внаслідок децентралізації. Тому на сьогодні принциповою є оцінка об'єднаних територіальних громад на предмет їх інституційної спроможності до розвитку сільських територій всіх без винятку населених пунктів. Така ґрунтова діагностика передбачає, насамперед, виявлення перспектив і ризиків розвитку сільських територій за даними аналізу проміжних результатів об'єднання територіальних громад у сільській місцевості. Це дозволить обґрунтувати відповідні пропозиції щодо мінімізації ризиків для розвитку сільських територій, формування об'єднаних територіальних громад, які інституційно спроможні до соціально-економічного розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми і напрями розвитку сільських територій є предметом досліджень багатьох науковців світу - як вітчизняних, так і зарубіжних [15, 17]. Базові положення політики сільського розвитку визначені рядом міжнародних документів, зокрема Європейською «Стратегією 2020» [14, 16]. Саме в контексті євроінтеграційних пріоритетів В.В. Борщевським і О.І. Павловим досліджено проблеми і перспективи українського села [1, 7]. Концептуальні засади і стратегічні напрями соціально-економічного розвитку сільських територій України обґрунтовано вченими ННЦ «Інститут аграрної економіки» [10, 12]. Зважаючи на актуальність адміністративно-

територіальної реформи в Україні, широкий спектр питань децентралізації досліджується науковцями різних сфер. Можливості і ризики розвитку сільських поселень в Україні крізь призму процесів децентралізації розглянуто в працях О.М. Бородіної, М.І. Стегней та інших [8, 11, 2, 6]. Однак, незважаючи на численні дослідження, ефективність об'єднання територіальних громад для забезпечення розвитку сільських територій залежить від науково обґрунтованого аналізу цих процесів для виявлення поточних ризиків з метою їх мінімізації.

Мета статті - обґрунтувати перспективи і ризики для розвитку сільських територій в Україні на основі оцінки проміжних результатів адміністративно-територіальної реформи, зокрема результатів процесів формування об'єднаних територіальних громад у сільській місцевості.

Виклад основних результатів дослідження. Зважаючи на сучасні глобальні виклики суспільства, передусім проблеми екології, раціонального природокористування, бідності й продовольчого забезпечення всіх верств населення, трендом соціально-економічної політики на міжнародному і національному рівні розвинених країн є концепція сталого розвитку. Враховуючи той факт, що в Україні сільське населення становить 31 % наявного населення, а сільськогосподарські угіддя - 70 % земельного фонду країни, сталість розвитку сільських територій значною мірою визначає забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни в цілому.

У 2015 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено Концепцію розвитку сільських територій з окресленням головних пріоритетів, які відповідають постулатам сталого розвитку. В розвиток положень цього документа в ННЦ «Інститут аграрної економіки» обґрунтовано стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій [12]. В їх основу покладено концептуальні положення 17 Цілей Сталого Розвитку ООН [13], адаптованих до умов України Цілей Сталого Розвитку [4], проекту Закону України «Про стратегію сталого розвитку України до 2030 року» [9] та Національної парадигми сталого розвитку України [5].

Стратегічною метою сталого розвитку сільських територій визначено забезпечення збалансованого економічного, демографічного, соціального та екологічного розвитку сільських територій. Відповідно страте-

гічні напрями розроблено за соціальним, економічним і екологічним векторами, а також щодо інституційного та інноваційно-інвестиційного забезпечення досягнення стратегічних цілей.

У контексті формування сприятливого інституційного середовища в Україні важливого значення набуває ідентифікація процесів формування об'єднаних територіальних громад у сільській місцевості як чинника сталого розвитку сільських територій. Пер-

шооснову такого розвитку становить зростання доходів сільських жителів і фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад до формування сучасної соціальної бази на селі.

Виявити перспективні джерела збільшення фінансових можливостей громад дозволяє аналіз структури власних доходів ОТГ, в якій щорічно зростає частка податку на доходи фізичних осіб, що сумарно з єдиним податком становив 70 % у 2018 р. (табл. 1).

1. Структура власних доходів об'єднаних територіальних громад в Україні, %

Платежі до бюджету	Рік		
	2016	2017	2018
Податок на доходи фізичних осіб	34,2	40,6	56,9
Єдиний податок	21,4	20,6	15,8
Плата за землю	23,8	21,0	14,4
Акцизний податок	14,6	11,8	7,4
Податок на нерухоме майно	1,6	1,9	1,8
Інші	4,4	4,2	3,7

Джерело: розраховано за даними збірників «Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування» [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://decentralization.gov.ua/mainmonitoring>.

Таким чином, визначальним чинником зростання доходів об'єднаних територіальних громад є забезпечення максимально повної та продуктивної зайнятості сільських жителів при збільшенні їх доходів у частині оплати праці та від підприємницької діяльності.

На сьогодні проблема бідності на селі залишається не вирішеною, її широкомасштабний і стійкий характер призводить до згубних змін довгострокової дії. Традиційно сукупні ресурси й грошові доходи домогосподарств у міських поселеннях більші, ніж у сільській місцевості (в 2005-2018 рр. на 7-13 %). Рівень заробітної плати в сільському господарстві, як основної сфери прикладання праці селян, нижчий за середній по національній економіці (в останні п'ять років на 23-40 %). Доходи від підприємницької діяльності на селі не перевищують 6 % сукупних доходів.

При цьому в сільській місцевості залишаються гострими проблеми зайнятості, а саме: зменшення чисельності зайнятих як внаслідок природного зменшення населення в селах, так і міграції працездатного населення; зниження рівня зайнятості, що не перевищує 61 %; сезонність і нестабільність зайнятості (відхилення рівня економічної активності працездатного населення в сільській місцевості за 2000-2017 рр. між його мінімальним та максимальним значеннями становило 8,5 %, тоді як в містах - 3,3 %); масштабність нефор-

мальної зайнятості (частка неформально зайнятих у сільській місцевості у загальній чисельності зайнятих у віці 15-70 років на рівні 40-50 %).

Зважаючи на наведене вище, одними з основних стратегічних пріоритетів сталого розвитку сільських територій обґрунтовано забезпечення продуктивної і повної зайнятості сільського населення (стабілізація рівня зайнятості не менше 70 %; зменшення частки неформально зайнятого населення до 10 %) та зростання доходів сільських жителів (щорічне зростання доходів сільських домогосподарств не менше рівня інфляції при збільшенні частки оплати праці і доходів від підприємницької діяльності до 80 %). Цьому має сприяти політика розвитку громади, спрямована на стимулювання підприємницької діяльності на селі і зростання кількості малих підприємницьких структур, створення умов для диверсифікації місцевої сільської економіки як надійної основи підвищення рівня зайнятості та доходів населення.

Відповідно до цих завдань принципово видається оцінка об'єднаних територіальних громад щодо їх інституційної спроможності до розвитку сільських територій всіх без винятку населених пунктів у їх складі. Зарубіжний досвід децентралізації, зокрема в Швеції, Польщі та інших європейських країнах, свідчить про успішність цих процесів і про їх позитивний вплив на соціально-економічний розвиток країни [3]. Серед ос-

новних позитивних результатів децентралізації слід відзначити активізацію співпраці бізнесу з місцевою владою, розвиток малого і середнього бізнесу, конструктивне вирішення громадами власних проблем, формування достатнього рівня доходів на місцевих рівнях для розвитку громад і самофінансування проектів, ефективне використання ресурсного потенціалу, диверсифікацію місцевої економіки з метою забезпечення ефективної зайнятості населення та зростання рівня їх доходів.

Саме ці цілі покладаються в основу реформи децентралізації в Україні. За результатами її реалізації в країні формуються певні інституційні умови, що значною мірою визначатимуть напрями і масштаби розвитку сільських територій. Конструювання нових інституційної архітектури та інституційного середовища, які відповідатимуть вимогам сталого розвитку сільських територій, потребує ґрунтовного аналізу проміжних результатів адміністративно-територіальної реформи в частині формування об'єднаних територіальних громад у сільській місцевості задля реалізації перспектив і уникнення ризиків для розвитку всіх сіл. На думку Т.А. Заяць, реалізація завдань із підвищення спроможності сільських громад в Україні на основі їх об'єднання створює такі основні ризики та загрози: недотримання принципу добровільності викликає незадоволення і зрозумілий спротив з боку сільських

мешканців; залишається значна кількість сільських територіальних громад, які необхідно дотувати через низьку податкоспроможність; часто об'єднуються економічно слабкі чи малолюдні територіальні громади з недостатнім потенціалом розвитку; інше [2]. За результатами проведених досліджень встановлено ризик щодо забезпечення збалансованого розвитку всіх без винятку сільських поселень, які увійшли до складу ОТГ, як наслідок сучасних тенденцій і характеру об'єднання громад.

Із використанням даних моніторингу процесу децентралізації в Україні й бази даних, сформованої у відділі соціально-економічного розвитку сільських територій ННЦ «Інститут аграрної економіки» шляхом опрацювання паспорта кожної ОТГ, здійснено оцінку поточних результатів об'єднання територіальних громад в сільській місцевості. На 1 квітня 2019 р. в Україні створено 888 ОТГ (68 % від 1304 громад, що заплановані затвердженими урядом перспективними планами), з яких 82 громади очікують рішення ЦВК про призначення перших виборів. Відповідно аналіз проміжних результатів адміністративно-територіальної реформи проведено по 806 ОТГ. До складу цих громад увійшло 9240 сіл (це майже 34 % від їх загальної чисельності по Україні). При цьому більшість із них увійшли до складу міських та селищних ОТГ (55 %) (рис. 1).

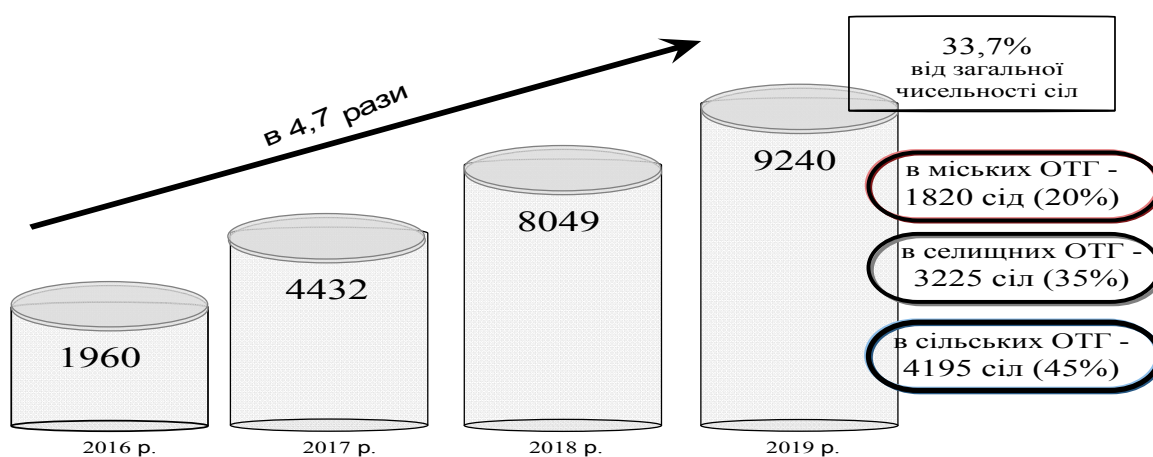

Рис. 1. Кількість сільських населених пунктів, що увійшли до складу ОТГ в Україні, станом на початок року, одиниць

Джерело: Розраховано за даними інформаційно-аналітичної бази даних ННЦ «ІАЕ» та даних електронного ресурсу <https://decentralization.gov.ua/gromada> (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя).

Із розрахунку на одну ОТГ припадає в середньому 11 сіл, зокрема по міських

і селищних ОТГ цей показник становить 14, по сільських - 9 сіл. Однак у різних грома-

дах їх кількість суттєво коливається - від 1 до 68-ми.

Результати групування ОТГ за кількістю сіл, що об'єдналися в одній громаді, свідчать про переважну більшість ОТГ з чисельністю сіл від 1 до 5-ти і від 6 до 10-ти - відповідно 27,7 і 35,1 % громад, які сумарно об'єднали 2980 сіл (32,2 % загальної чисельності сіл, які увійшли до складу ОТГ). Ці показники певною мірою різняться в межах сільських, селищних і міських ОТГ. Так, серед сільських і селищних об'єднаних територіальних громад переважно громади об'єднують від 6 до 10 сіл - відповідно це 41,2 і 30,3 % ОТГ. Щодо міських громад, то

найбільш чисельною є група ОТГ, до складу яких увійшло від 1 до 5 сіл (36,5 %). Також 195 ОТГ в Україні (24,2 % від їх загальної кількості на сьогодні) об'єднують від 11 до 20 сіл. Сумарна кількість сіл об'єднаних територіальних громад такої групи становить 2813 (30,4 % усіх сіл ОТГ).

Такі громади, з нашої точки зору, за умов їх фінансової спроможності інституційно здатні забезпечити соціально-економічний розвиток усіх сільських поселень, використовуючи сукупний ресурсний потенціал громади, враховуючи інтереси всієї громади і кожного села (табл. 2).

2. Об'єднані територіальні громади в Україні за чисельністю сіл, що увійшли до складу однієї ОТГ (станом на 1 квітня 2019 року)

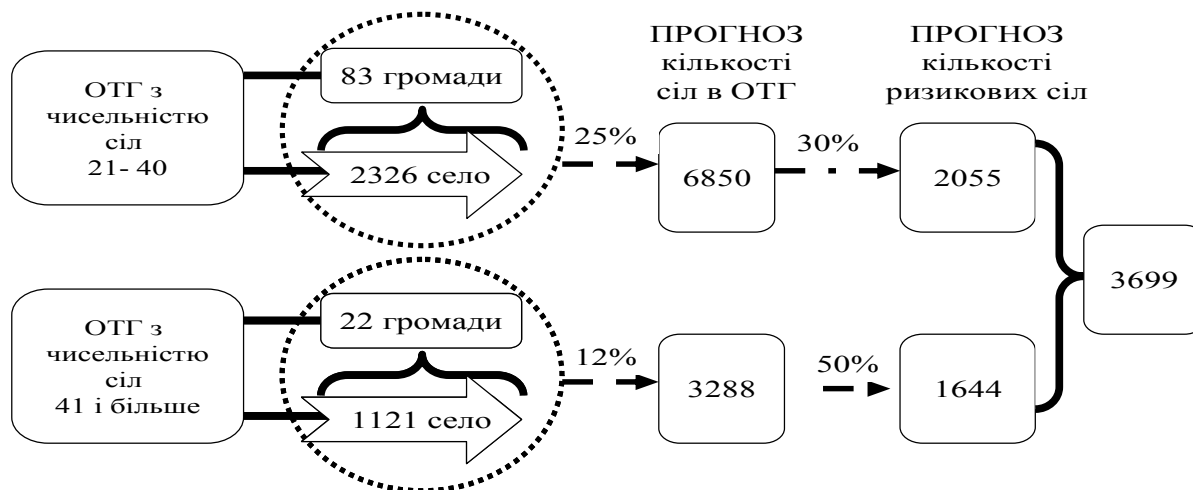
Показник	Вид ОТГ за адміністративним центром			
	сільські	селищні	міські	разом
Кількість сільських населених пунктів із розрахунку на 1 ОТГ, од.	9	14	14	11
Інтервал за кількістю сільських населених пунктів із розрахунку на 1 ОТГ, од.	1-61	1-68	1-68	1-68
Групи ОТГ за кількістю сіл із розрахунку на одну ОТГ:				
1-5 сіл				
- кількість ОТГ відповідної групи	124	53	46	223
- частка ОТГ відповідної групи, %	27,4	23,2	36,5	27,7
- кількість сіл в ОТГ відповідної групи	467	159	133	759
- частка сіл в ОТГ відповідної групи, %	11,1	4,9	7,3	8,2
6-10 сіл				
- кількість ОТГ відповідної групи	186	69	28	283
- частка ОТГ відповідної групи, %	41,2	30,3	22,2	35,1
- кількість сіл в ОТГ відповідної групи	1436	559	226	2221
- частка сіл в ОТГ відповідної групи, %	34,2	17,3	12,4	24,0
11-20 сіл				
- кількість ОТГ відповідної групи	120	56	19	195
- частка ОТГ відповідної групи, %	26,5	24,6	15,1	24,2
- кількість сіл в ОТГ відповідної групи	1686	843	284	2813
- частка сіл в ОТГ відповідної групи, %	40,2	26,1	15,6	30,4
21-40 сіл				
- кількість ОТГ відповідної групи	20	38	25	83
- частка ОТГ відповідної групи, %	4,4	16,7	19,8	10,3
- кількість сіл в ОТГ відповідної групи	498	1059	769	2326
- частка сіл в ОТГ відповідної групи, %	11,9	32,8	42,3	25,2
понад 40 сіл				
- кількість ОТГ відповідної групи	2	12	8	22
- частка ОТГ відповідної групи, %	0,4	5,3	6,3	2,7
- кількість сіл в ОТГ відповідної групи	108	605	408	1121
- частка сіл в ОТГ відповідної групи, %	2,6	18,8	22,4	12,1

Джерело: Розраховано за даними інформаційно-аналітичної бази даних ННЦ «ІАЕ» та даних електронного ресурсу <https://decentralization.gov.ua/gromada>.

Разом із тим результати проведеного групування дали можливість виявити потенційно ризикові групи ОТГ. При прийнятному середньому показникові чисельності сільських населених пунктів у складі однієї ОТГ та переважній частці тих ОТГ, що об'єднують до 20 сіл, у цілому ряді громад об'єднано понад 40 сільських населених пунктів, що відповідає чисельному складу районів в Україні. На 1 квітня 2019 р. кількість таких ОТГ становить 22 громади, до яких входить 1121 село, а це 12 % від загальної чисельності сільських населених пунктів сформованих об'єднаних територіальних громад. Досить чисельна група тих ОТГ, які об'єднали від 21 до 40 сіл - це 83 громади із загальною чисельністю сіл 2326. І якщо частка ОТГ із чисельністю об'єднаних сіл від 21 до 40 становить 10,3 %, то до їх складу увійшло 25,2 % усіх сіл ОТГ.

У частині групи громад із чисельністю сіл понад 40 ці показники становлять відповідно 2,7 і 12,1 %. Варто зазначити, що досить висока частка ОТГ із кількістю сіл понад 20 в їх складі характерна для селищних і міських об'єднаних територіальних громад (відповідно це 22,0 і 26,1 %).

Стосовно таких громад існують сумніви щодо їх інституційної спроможності до соціально-економічного розвитку всіх сіл. За проведеними розрахунками наслідком продовження відповідних тенденцій об'єднання громад прогнозується щонайменше 10138 сіл, що увійдуть до складу численних за кількістю об'єднаних населених пунктів ОТГ. Серед них, за оцінками, майже 3700 сіл із високим рівнем ризику щодо їх розвитку (рис. 2).

станом на 01.04.2019 р.

Рис. 2. ОТГ, до складу яких входять понад 20 сільських населених пунктів, фактично станом на 01.04.2019 р. і за прогнозом

Джерело: Розраховано автором.

У зв'язку з цим нині актуальним завданням науки є обґрунтування пропозицій щодо внесення коректив до загальнодержавних планів із формування ОТГ з метою мінімізації ризиків для розвитку сільських територій, максимізації самоврядності кожного села, забезпечення спроможності громад щодо соціально-економічного розвитку сільських територій всіх без винятку населених пунктів, які увійшли до складу ОТГ. Такі пропозиції мають базуватися на науково обґрунтованому критерії максимальної кількості сільських поселень, що увійдуть до складу однієї територіальної громади.

Висновки. Реалізація концептуальних положень сталого розвитку, збалансованого за соціальним, економічним та екологічним

векторами, передбачає обґрунтування стратегічних напрямів розвитку і формування відповідного інституційного середовища. Зважаючи на природний, людський і економічний потенціал, сталий соціально-економічний розвиток України значною мірою визначається забезпеченням сталості розвитку сільських територій.

Фінансову основу сталого розвитку сільських територій становить зростання доходів сільських жителів і фінансова спроможність громад до формування сучасної соціальної бази на селі. Зважаючи на той факт, що 70 % власних доходів об'єднаних територіальних громад формується з податку на доходи фізичних осіб та єдиного податку, основними стратегічними пріоритетами економічного

вектора виступають забезпечення максимально повної і продуктивної зайнятості сільських жителів при збільшенні їх доходів у частині оплати праці та від підприємницької діяльності.

Реалізація цих пріоритетів і в цілому стратегії сталого розвитку сільських територій потребує відповідного сприятливого інституційного середовища. На сучасному етапі в Україні формування нової інституційної архітектури здійснюється шляхом проведення адміністративно-територіальної реформи і реформи децентралізації. У зв'язку з цим важливого значення набуває ідентифікація процесів формування об'єднаних територіальних громад у сільській місцевості як чинника сталого розвитку сільських територій.

Шляхом аналізу поточних результатів об'єднання громад у сільській місцевості здійснена оцінка об'єднаних територіальних громад на предмет їх інституційної спроможності до розвитку сільських територій всіх без винятку населених пунктів у їхньому складі. Переважна більшість ОТГ об'єднує від 1 до 5 і від 6 до 10 сіл - відповідно 27,7 і 35,1 % громад, до складу яких загалом увійшли 2980 сіл (32,2 % загальної чисельності сіл, які об'єднані в ОТГ). Такі громади за умов їх фінансової спроможності інституційно здатні забезпечити соціально-

економічний розвиток всіх сіл, використовуючи сукупний ресурсний потенціал громади, враховуючи інтереси всієї громади і кожного села.

Результати аналізу свідчать про наявність потенційно ризикових груп ОТГ, до складу яких увійшло понад 20 сіл. На 1 квітня 2019 р. 83 ОТГ об'єднують від 21 до 40 сіл (сумарно 2326 сіл, що становить 25,2 % загальної чисельності сільських населених пунктів сформованих ОТГ), 22 громади об'єднують понад 40 сіл (сумарно 1121 село - 12 %). Стосовно таких громад існують сумніви щодо їх інституційної спроможності до соціально-економічного розвитку всіх сіл. Наслідком продовження відповідних тенденцій об'єднання громад прогнозується щонайменше 10 138 сільських поселень, які увійдуть до складу ОТГ із кількістю сіл понад 20, з яких майже 3700 із високим рівнем ризику щодо їх розвитку.

У зв'язку з цим наявна нагальна потреба у коригуванні загальнодержавних планів формування ОТГ з метою мінімізації ризиків для розвитку сільських територій, максимізації самоврядності кожного села, забезпечення спроможності громад щодо соціально-економічного розвитку всіх сільських поселень.

Список бібліографічних посилань

1. Борщевський В. В. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : монографія / В. В. Борщевський, Х. М. Притула, В. Є. Крупін та ін. Львів : Ін-т регіонал. дослід. НАН України, 2012. 217 с.
2. Заяць Т. А. Розвиток сільських поселень в Україні в умовах децентралізації: можливості та ризики. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 3 (31). С. 48-60.
3. Касич А. О., Петрушко А. С. Управління процесами децентралізації: Зарубіжний досвід та стратегічні завдання для України. *Економіка і суспільство*. 2017. № 13. С. 71-77.
4. Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна». URL : http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf. (Last accessed: 04.03.2019).
5. Національна парадигма сталого розвитку України / за ред. акад. НАН України, д. т. н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона ; вид. 2-е, перероб. і доп. Київ : ІЕПСР НАН України, 2016. 72 с.
6. Остафійчук Я. В. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації влади в Україні. *Проблеми регіоналістики: минуле, сучасне, майбутнє : матеріали науково-практичної конференції; Нац. екон. ун-т ім. Вади́ма Гетьмана*. Київ. 2017. С. 167-170.
7. Павлов О. І. Сільські території України : монографія. Одеса: вид-во «Астра», 2014. 367 с.
8. Політика сільського розвитку на базі громад в Україні : монографія / О. М. Бородіна, С. В. Кирилюк, О. Л. Попова, І. В. Прокопа та ін. Київ : ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2015. 70 с.
9. Про стратегію сталого розвитку України на період до 2030 р. : проект Закону України від 07.08.2018 р. № 9015. URL : http://search.ligazakon.ua/L_doc2.nsf/link1/JH6YF00A.html. (Last accessed: 21.03.2019).

References

1. Borshevskiy, V.V., Prytula, Kh.M., Krupin, V.Ye., et al. (2012). *Rozvytok silskykh terytorij v systemi evrointehratsijnykh priorytetiv Ukrainy [Rural development in a system of eurointegration priorities of Ukraine]*. Lviv: Instytut rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy [In Ukrainian].
2. Zaiats, T.A. (2017). *Rozvytok silskykh poselen v Ukraini v umovakh detsentralizatsii: mozhlyvosti ta ryzyky [Development of rural settlements in Ukraine in conditions of decentralization: opportunities and risks]*. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 3 (31), pp. 48-60 [In Ukrainian].
3. Kasych, A.O. & Petrushko, A.S. (2017). *Upravlinnia protsesamy detsentralizatsii: Zarubizhnyi dosvid ta stratehichni zavdannia dlia Ukrainy [Governance of decentralization processes: Foreign experience and strategic tasks for Ukraine]*. *Ekonomika i suspilstvo*, 13, pp. 71-77 [In Ukrainian].
4. *Natsionalna dopovid "Tsili staloho rozvytku: Ukraina" [National report "Sustainable development goals: Ukraine"]*. Retrieved from: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf [In Ukrainian].
5. Paton, B.Ye. (Ed.). (2016). *Natsionalna paradyhma staloho rozvytku Ukrainy [National paradigm of sustainable development of Ukraine]*. Kyiv: IEPSSR NAN Ukrainy [In Ukrainian].
6. Ostafiychuk, Ya.V. (2017). *Rozvytok silskykh terytoriy v umovakh detsentralizatsiy i vlady v Ukrayini [Rural development in conditions of power decentralization in Ukraine]*. *Problemy rehionalistyky: mynule, suchasne, maybutnye - Problems of regionalism: past, present, future*. (pp. 167-170). Kyiv: KNEU [In Ukrainian].
7. Pavlov, O.I. (2014). *Silski terytorii Ukrainy: monohrafiia [Rural areas of Ukraine: monograph]*. Odessa: Vyd-vo Astra [In Ukrainian].

10. Соціально-економічні засади розвитку сільських територій (економіка, підприємництво, менеджмент) : монографія / М. Й. Малік, М. Ф. Кропивко, О. Г. Булавка [та ін.] ; за ред. М. Й. Маліка. Київ : ІАЕ, 2012. 639 с.

11. Стегней М. І. Сталий розвиток сільських територій в умовах децентралізації: від теорії до практики : монографія. Миколаїв : Швець В. Д., 2014. 483 с.

12. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року / Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, О. Г. Булавка [та ін.] ; за ред. Ю. О. Лупенка та О. Г. Булавки. Київ : ННЦ ІАЕ, 2013. 74 с.

13. 17 Цілей Сталого Розвитку. URL : <https://www.un.org/sustainabledevelopment>. (Last accessed: 04.03.2019).

14. Europe 2020 targets. URL : http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_en.htm. (Last accessed: 15.02.2019).

15. Richardson H.W. Regional Growth Theory. London, Macmillan. VIII, 1973. 264 p.

16. The history of the CAP. URL : http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history/index_en.htm. (Last accessed: 16.01.2019).

17. Transforming the rural nonfarm economy : opportunities and threats in the developing world / edited by Steven Haggblade, Peter B. R. Hazell, and Thomas Reardon. The Johns Hopkins University Press. Baltimore. 2007. 490 p.

8. Borodina, O.M., Kyryziuk, S.V., Popova, O.L., Prokopa, I.V., et al. (2015). *Polityka silskoho rozvytku na bazi hromad v Ukraini [Politics of rural development is on the base of communities in Ukraine]*. Kyiv: NAN Ukrainy, DU "Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy" [In Ukrainian].

9. Pro stratehiiu staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 r. : proekt Zakonu Ukrainy vid 07.08.2018 r. № 9015 [On strategy of sustainable development of Ukraine for the period until 2030: Draft Law of Ukraine dated 7.08.2018, No. 9015]. *Ligazakon*. Retrieved from: http://search.ligazakon.ua/L_doc2.nsf/link1/JH6YF00A.html [In Ukrainian].

10. Malik, M.Y., Kropyvko, M.F., Bulavka, O.H., et al. (2012). *Sotsialno-ekonomichni zasady rozvytku silskykh terytorij (ekonomika, pidpriemnytstvo, menedzhment) [Socio-economic principles for rural development (economy, business, management)]*. Kyiv: Instytut ahrarnoi ekonomiky [In Ukrainian].

11. Stehnej, M.I. (2014). *Stalyj rozvytok silskykh terytorij v umovakh detsentralizatsii: vid teorii do praktyky [Sustainable rural development in conditions of decentralization: from a theory to practice]*. Mykolaiv: Shvets V.D. [In Ukrainian].

12. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Y., Bulavka, O.H., et al. (2013). *Stratehichni napriamy staloho rozvytku silskykh terytorii na period do 2020 roku [Strategic directions for sustainable rural development for the period up to 2020]*. Yu.O. Lupenko & O.H. Bulavka (Eds.). Kyiv: NNTs ІАЕ [In Ukrainian].

13. 17 tsilei staloho rozvytku [17 sustainable development goals]. (n.d.). Retrieved from: <https://www.un.org/sustainabledevelopment> [In Ukrainian].

14. Europe 2020 targets. (n.d.). Retrieved from: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_en.htm [In English].

15. Richardson, H.W. (1973). *Regional growth theory*. London: Macmillan [In English].

16. The history of the CAP. (n.d.). Retrieved from: http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history/index_en.htm [In English].

17. Haggblade, S., Hazell, P.B.R., & Reardon, T. (Eds.) (2007). *Transforming the rural nonfarm economy: opportunities and threats in the developing world*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press [In English].

Mohylova M.M. Merger of territorial communities in Ukraine: perspectives and risks for rural development

The purpose of the article is to justify prospects and risks for rural development in Ukraine on basis of interim results' evaluation of the administrative-territorial reform, in particular processes of forming united territorial communities (UTC) in the countryside.

Research methods. Argumentation of conclusions was based on a systematic approach, which envisaged generalization of theoretical concepts of a concept of rural development and basic principles for decentralization and self-governance, as well as interim results' assessment of formation of UTC in Ukraine in order to identify prospects and risks for rural development. Accordingly, a statement of theoretical positions was based on generalization of conceptual foundations for sustainable development, spatial organization of society, public welfare, joint management and collective interaction. In order to assess prospects and risks for rural development were used general scientific (dialectical, analysis and synthesis) and special economic and statistical methods of research: structure analysis for identifying potential UTCs' own financial sources justifying in this context strategic priorities for rural development; medium size, grouping and benchmarking for identifying promising and risk groups of UTCs due to their institutional capacity for development of all villages in the united formation.

Research results. There were substantiated fundamentally important strategic priorities for rural development in Ukraine, namely, ensuring employment and increasing incomes of the rural population at the expense of wages and entrepreneurship. Processes of formation of UTC in rural areas as a factor of rural development were identified. Interim results' evaluation of the administrative-territorial reform in Ukraine through a prism of institutional capacity of formed UTC to the socio-economic development of all villages allowed to substantiate conclusions on minimizing rural development risks.

Elements of scientific novelty. There were identified merge processes of territorial communities in terms of formation of an institutional environment that determines directions and coverage of rural development. There were developed approaches to interim results' analysis of merge of territorial communities in rural areas, which allows to identify prospects and risks of these processes for rural development.

Practical significance. The identified risks of rural development as a result of actual parameters of merge process of territorial communities in Ukraine can be used to substantiate proposals for making adjustments to national plans for UTC's formation in order to minimize risks for rural development, maximize a self-governance of each village, provide institutional capacity of communities to social and economic rural development of all of settlements without exception. *Tabl.: 2. Figs.: 2. Refs.: 17.*

Keywords: rural territories; sustainable development; rural development; decentralization; administrative and territorial reform; united territorial community; employment.

Mohylova Maryna Mykhailivna - doctor of economic sciences, associate professor (docent), head of the department of social and economic development of rural territories, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony st., Kyiv)

E-mail: mmogylova@googlemail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-2411-8014>

Моголова М.М. Объединение территориальных общин в Украине: перспективы и риски для развития сельских территорий

Цель статьи - обосновать перспективы и риски для развития сельских территорий в Украине на основе оценки промежуточных результатов административно-территориальной реформы, в частности результатов процессов формирования объединенных территориальных общин в сельской местности.

Методика исследования. Аргументация выводов основывается на системном подходе, предусматривающем обобщение теоретических положений концепции развития сельских территорий и основных принципов децентрализации и самоуправления, а также оценку промежуточных результатов формирования объединенных территориальных общин в Украине для выявления перспектив и рисков развития сельских территорий. Соответственно изложение теоретических положений основывалось на обобщении концептуальных принципов устойчивого развития, пространственной организации общества, общественного благосостояния, управления общин и коллективным взаимодействием. С целью оценки перспектив и рисков развития сельских территорий использованы как общенаучные (диалектический, анализа и синтеза), так и специальные экономические и статистические методы исследования: анализ структуры - для определения потенциальных собственных финансовых источников ОТО и в этом контексте обоснования стратегических приоритетов развития сельских территорий; средних величин, группировки и сравнительного анализа - для выявления перспективных и рискованных групп ОТО в части их институциональной способности к развитию всех без исключения сел в их составе.

Результаты исследования. Обоснованы принципиально важные стратегические приоритеты развития сельских территорий в Украине, а именно обеспечение занятости и рост доходов сельского населения за счет заработной платы и предпринимательской деятельности. Идентифицированы процессы формирования объединенных территориальных общин в сельской местности как фактора развития сельских территорий. Осуществлена оценка промежуточных результатов административно-территориальной реформы в Украине через призму институциональной способности сформированных объединенных территориальных общин к социально-экономическому развитию всех сел, которая позволила обосновать выводы относительно минимизации развития сельских территорий.

Элементы научной новизны. Осуществлена идентификация процессов объединения территориальных общин на предмет формирования институциональной среды, которая определяет направления и охват развития сельских территорий; разработаны подходы к анализу промежуточных результатов объединения территориальных громад в сельской местности, позволяющие определить перспективы и риски этих процессов для развития сельских территорий.

Практическая значимость. Выявленные риски развития сельских территорий, как следствие фактических параметров процессов объединения территориальных общин в Украине, могут быть использованы при обосновании предложений относительно внесения корректив в общегосударственные планы по формированию ОТО с целью минимизации рисков для развития сельских территорий, максимизации самоуправления каждого села, обеспечения институциональной способности общин к социально-экономическому развитию сельских территорий всех без исключения населенных пунктов. Табл.: 2. Илл.: 2. Библиогр.: 17.

Ключевые слова: сельские территории; устойчивое развитие; развитие сельских территорий; децентрализация; административно-территориальная реформа; объединенная территориальная община; занятость.

Моголова Марина Михайловна - доктор экономических наук, доцент, заведующая отделом социально-экономического развития сельских территорий, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (г. Киев, ул. Героев Оборона, 10)
E-mail: mmogylova@googlemail.com
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-2411-8014>

Стаття надійшла до редакції 26.04.2019 р.

Фахове рецензування: 02.05.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Моголова М. М. Об'єднання територіальних громад в Україні: перспективи і ризики для розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2019. № 5. С. 68 – 76.

* * *